

Jack Holland'ın *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi* adlı eserinin değerlendirilmesi

Review of *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi* [A Brief History of *Misogyny: The World's Oldest Prejudice*] by Jack Holland

Jack Holland, *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi* (Erdoğan Okyay, Çev.) (2. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 2019, 302 sayfa). ISBN: 978-975-533-844-6.

Saide Zehra YILDIZ*

Belfast doğumlu bir gazeteci, yazar ve şair olarak meslek hayatının büyük bölümünü Kuzey İrlanda'nın siyasi ve kültürel tarihine adan Jack Holland'ın ancak ölümünden sonra yayımlanabilen *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi* isimli son eseri mizojininin felsefi, edebi, bilimsel ve teolojik düzlemlerde nasıl şekillendiğini açıklamayı hedeflemektedir. Sözlük anlamı kadından nefret veya kadını aşağılama olan mizojini, yazar tarafından insan ırkının yarısının insanlık dışına itilmesi olgusu olarak kavramsallaştırılmıştır. Daha geniş bir perspektifle mizojiniyi bir önyargı olarak ele alan Jack Holland başka hiçbir önyargının bu derece uzun süreli, kalıcı, ayrımcı ve evrensel olmadığını ifade etmektedir. Yazar tanıdıklarına mizojini üzerine bir kitap yazdığını anlattığında muhatabının cinsiyetine göre

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakıncağ Tarihi Bilim Dalı, Bursa, Türkiye. E-posta: zehraogut@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8705-5009>

Cite this article as: Yıldız, S. Z. (2022). Jack Holland'ın *Mizojini: Dünyanın En Eski Önyargısı: Kadından Nefretin Evrensel Tarihi* adlı eserinin değerlendirilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 147-158.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

farklı tepkiler aldığından bahsetmektedir. Buna göre kadınlar araştırmasının bulguları hakkında meraklanırken mizojini teriminin ne anlama geldiğini bilen erkekler ise yazarı mizojiniyi haklı çıkarmaya çalışmakla itham etmiştir. Buradan hareketle mizojininin çoğu zaman farkına varılmayacak kadar doğal ve kaçınılmaz bir şey olarak görüldüğünü belirten yazarın eseri kaleme almaktaki amacı, göz önündeki bu olguyu fark edilebilir ve anlaşılabilir kılmaktır.

Kitap giriş ve sonuç bölümleri dışında toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. Mizojini kavramını incelemeye Eski Yunan medeniyetinden başlayan yazar, konuyu kronolojik bir çizgide gelişimsel şekilde ilerleterek modern zamanlara ulaştırmaktadır. Eser ağırlıklı olarak ikincil kaynaklar referans alınarak yazılmış, güncel kısımlarda ise gazete haberlerine başvurulmuştur. Bununla birlikte kitabın kaynakçası ihmal edilmiştir. Ek kaynakça olarak verilen kısımda ise referans verilen kaynakların tamamı bulunmamaktadır. Kitabın önsözünde kızı Jenny Holland'ın da ifade ettiği gibi yazar eserini “şiirsel düzyazı tarzı” ile açık ve anlaşılabilir bir dilde yazmıştır. Fakat eserin Türkçe çevirisinde dikkatli okuyucuyu rahatsız edebilecek bazı redaksiyon hatalarının bulunduğu görülmüştür.

Eski Yunan kültüründe mizojiniyi ele alan “Pandora'nın Kızları” başlıklı ilk bölümde yazar mizojinist önyargıların doğuşuna dair zamansal ve mekânsal çerçeveyi MÖ 8.yüzyıl dolaylarına ve Doğu Akdeniz coğrafyasına yerleştirmektedir. Mizojinist önyargıların Eski Yunan kültürünü nasıl şekillendirdiğini göstermek üzere sözlü edebiyata, tragedyalara, tarihi ve felsefi metinlere başvuran Holland'a göre mizojini bu dönemde düalizm kavramı vasıtasıyla meşrulaştırılmıştır. Yunanlılar doğayı erkeğin zayıflığının ve sınırlılığının bir simgesi, doğanın temsilcisi olarak ise kadını gören düalist görüşün temellerini atarak erkeğin anti tezi ve “öteki”si olarak olumsuz bir kadın imgelemi yaratmıştır. Bu imgelemin kökeni olarak Pandora söylencesine işaret eden yazar, yaradılış mitinin kadını her türlü kötülüğün sebebi olarak konumlandırılan anlatısının uzun süre mizojiniyi şekillendiren bir kaynak olduğunu ifade etmektedir. Eserde antik dönemin iki önemli düşünürü Platon ve Aristoteles'in görüşleri mizojiniye etkileri bağlamında ele alınmaktadır. Holland'a göre düalizm dünyayı karşıt temellere bölerek ırkçılık, mizojini gibi dışlayıcı kategoriler geliştirmeyi kolaylaştırmaktadır. Düalizm düşüncesine Platon'un felsefi Aristoteles'in ise bilimsel düzeyde katkı

sağladığını belirten yazar, söz konusu düşünürlerin mizojini tarihine etkilerini irdelemektedir. Bu bölümde kimilerince *Devlet* isimli eserinde kadınlara erkeklerle eşit eğitim hakkı verilmesini savunduğu için ilk feminist olarak değerlendirilse de Platon'un mizojini tarihinde çelişkili bir rol oynamış olduğuna dikkat çekilmekte ve mizojininin felsefi temellerinin Platon tarafından atılmış olduğu belirtilmektedir. *Devlet*'inde kadınların ve erkeklerin eşit sorumluluklarla yönetici elitin (Muhafızlar) içine dahil edilmesini savunduğu biliniyorsa da bunun Platon'un görüşünde ancak kadınların biyolojik farklılıklarının yadsınmasıyla, onların onursal erkeklere dönüştürülmesiyle mümkün olduğunun altı çizilmektedir.

Platon ayrıca "İdealar Kuramı" vasıtasıyla Tanrı'dan uzaklaşmayı kadın müdahalesine bağlayan Hristiyanlığın İlk günah doktrini için felsefi bir temel oluşturmuştur. Erkekler ve kadınlar için farklılaştırılmış erekler öngören ve biyolojik temelli bir düalizm geliştirerek kadını "sakatlanmış, potansiyeline ulaşamamış bir erkek" olarak tanımlayan Aristoteles ise yazara göre mizojiniye bilimsel saygınlık kazandırmıştır. Aristoteles'in kadını sakat bir erkek olarak yaftalayan görüşlerinin hem yaşadığı toplumun demografik yapısına hem de yüzyıllar boyunca mizojinist argümanların şekillenmesine etkisi olmuştur. Buradan hareketle bebek katlinin cinsiyet temelli bir ayırımla kız bebekler aleyhine yapıldığı Atina ile daha ziyade sağlıklı olan ve olmayan düzleminde yapıldığı Sparta'yı karşılaştıran Holland, dünyanın ilk demokrasisi olarak ünlenen Atina'da kadınların düşük toplumsal statüsüne karşılık savaşçı bir toplum olan Sparta'da kadınların daha yüksek bir sosyal konuma sahip olduğunu belirterek Sparta'nın Eski Yunan şehir devletleri içerisinde bir anomali teşkil ettiği sonucuna varmıştır. Her ne kadar Sparta'nın kadının toplumsal statüsü bakımından Eski Yunan şehir devletleri için istisnai bir örnek teşkil ettiği doğru ise de Holland'ın bunu yalnızca demografik farklılıklarla açıklaması kısmen indirgeyici bir tutum takındığını düşündürmektedir. Fatmagül Berktaş (2016, s. 89-90) bu bağlamda Sparta'da kadınların daha özgür ve toplum içinde daha etkili görünmesinin görece bir durum olduğuna işaret etmekte, kadınların nasıl görünmeleri gerektiğinin, rol ve sorumluluklarının kadınların kendisi tarafından tanımlanmadığına, *Devlet* tarafından belirlenen sınırların içinde kaldıklarına dikkat çekmektedir.

"Kapıdaki Kadınlar" başlıklı ikinci bölümün odağını Roma'da mizojini oluşturmaktadır. Romalı kadınların Eski Yunanlı hemcinslerinin

aksine kendilerini tanınır kıldıklarından hatta bazılarının isimlerinin günümüze dek ulaşmış olduğundan hareketle yazar, bu iki kültür arasındaki temel farklılığın Roma’da kadınların kamusal yaşamda görünürlük kazanmaları ve mizojinist baskılara karşı mücadele etmeleri olduğunu belirtmektedir. Yazar bu bölümde Romalıların mizojiniyi meşrulaştıracak yeni bir kuram ya da felsefe üretmemiş olmalarından hareketle Romalı kadınların mizojini karşısındaki durumlarını Romalı tarihçilerin ve şairlerin eserlerine dayanarak açıklamaktadır. Roma’da ilk kız çocuğundan sonra doğan diğer kız çocuklarının katli, kadınların baskıcı evlilik yasalarına tabi tutulması, evliliğin kadın üzerinde erkeğin mutlak egemenliğine dayanması, kadının sadakatsizliğinin ölümle cezalandırılması, erkeğin fiziksel güç kullanmasının meşru olması gibi baskıcı uygulamalar mevcut olduğunu ifade eden yazar önemli bir farklılık olarak Romalı kadınların Yunanlı hemcinslerinin tabi olduğu kendisinin “Doğu” tipi olarak tabir ettiği bir dışlamaya maruz kalmadığını vurgulamaktadır. Aksine Roma’da kadınlar kamusal yaşamda yer almış, savaşlara neden olmuş ya da savaşları sonlandırmış, hükümet politikalarını protesto etmiş, bazıları gladyatör yarışlarına katılmış ve iktidara yaklaşmıştır. Yazar Messalina, Agrippina, Sempronia, Julia, Kleopatra, Hortesia gibi isimlerin her birinin farklı yaşam çizgilerinin hem onların nezdinde kadınların nasıl algılandıklarına işaret ettiğini hem de onların kendilerine çizilen sınırları nasıl aştıklarına dair kanıtlar olarak sunmaktadır. Eser bu bölümde Romalı kadınların maruz kaldığı mizojinist tutumlara ilişkin bütüncül değerlendirmelerden daha ziyade tarihte iz bırakmış Romalı kadın örnekleri üzerinden mizojininin yorumlanması şeklini almıştır. Bu sebeple eserde mizojiniyle mücadelelenin örneği olarak sunulan tekil şahısların mizojiniye mi başkaldırdığı yoksa kendi kişisel çıkarlarının mı peşinden koştuğu hususu yoruma açıktır.

Hristiyanlığın doğuşu ve yayılmasının mizojiniye yaptığı katkıyı ele alan üçüncü bölüm “İlahi Müdahale: Mizojini ve Hristiyanlığın Yükselişi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Hristiyanlığın kadın düşmanı yaklaşımını besleyen üç kaynak olduğu saptaması yapılmaktadır. Hristiyanlık Yahudilerden İnsanın Düşüşü mitini, günah nosyonu ve utanç duygusunu, Antik Yunan medeniyetinden ise Platon’un düalist felsefesi ve Aristoteles’ten kadınların doğuştan getirdiği değersizliklerin sözde bilimsel kanıtlarını devralmıştır. Holland yaradılış ve İnsanın Düşü-

şü mitlerinde, Pandora ve Havva'nın benzer şekilde kötülüğün menşei olarak konumlandırılmasına dikkat çekmektedir. Musevi geleneğinin Hristiyanlığa diğer bir katkısı ise insanın ahlaki dünyasını suç/günah kavramlarının tahakkümü altına sokmasıdır. Yazara göre bu önemli bir zihniyet değişimidir; çünkü Eski Yunan ve Roma anlayışına tamamen yabancı bir şekilde insanın kendi bedeninden utanç duymasına yol açmıştır. Suç ve utanç duygusunun cinsel yaşam üzerinde denetim kurma girişimleriyle bastırılmaya çalışılması ve utanç duygusunun kaynağı olarak Havva'nın görülmesinin kadın düşmanlığına ilahi bir ayıplamanın eklenmesine yol açtığını ifade eden yazar, böylece kadın düşmanlığının yeni ve yıkıcı bir sürece girdiğini belirtmektedir.

Bununla birlikte çeşitli yönlerden Hristiyanlığın yükselişinin kadınların toplumsal statülerinin yükselmesini sağladığını da belirtilmektedir. Kürtaj ve bebek öldürmenin yasaklanması, bakireliğe bu yeni dinde yüksek bir değer atfedilmesi nedeniyle kadınlar üzerinde evlenmeyle ilgili baskıların azaltılması, zina üzerine yazılmış ahlaki öğretiler kadınlara karşı önyargılı pratiklerin bazılarını ortadan kaldırmıştır. Buna paralel olarak İsa'nın yazarın devrimci olarak nitelendirdiği kadınlara karşı tutumu ve kadınlara antik dönemlerde hiç rastlanmayan türden bir özgürlük verilmesi Hristiyanlığın ilk üç yüzyılında kadınların bu yeni inancın başarısı için önemli katkılar sunmasını sağlamıştır. Eserde ilk dönemlerinde erkeklerden daha çok kadınların tercih ettiği, ilk dinsel metinlerinde Tanrı katında kadın ve erkeğin eşitliğinin vurgulandığı, erken döneminde Kilise içerisinde kadın görevlilerin de mevcut olduğu belirtilmişse de Hristiyanlığın kadın ve erkeğin toplumsal eşitliğini sağlayamadığına dikkat çekilmektedir. Yazar söz konusu toplumsal eşitsizliğin kökeni olarak St. Paul'den başlayarak Tertullian, St. Augustine gibi önemli Hristiyan teologların bedensel arzuları, cinselliği bir lanet olarak gören anlayışı kurumsallaştırmalarına vurgu yapmaktadır. Hristiyanlıkla birlikte doğan ruhsal kurtuluş öğretisi kurtuluşun ancak cinsellikten uzak durma ile kazanıldığını ifade etmekteydi. Holland'a göre bedensel ihtiyaç ve arzulara savaş açılmasının sebebi Hristiyan düşüncesinde beden ilahi olanın reddini, isyanı temsil etmesidir. Böylece giderek beden dokunulmamışlığı kutsallıkla özdeşleştirilmeye başlanmış, beden düşmanlığına varabilen aşırı akımlar ortaya çıkmıştır. Bedeni veya arzuları bastırmak üzere Tanrı adına yapılan müdahaleler öncelikle kadın cinselliğini denetim altına almayı hedeflemiştir. Kadının bir arzu nesnesi olarak konumlandırılması ve

bedensel arzu ile savaşmanın dinsel bir zorunluluk olarak görülmesi Hristiyanlığın sonraki yüzyıllarında daha önce görülmeyen bir mizoji-niye yol açmıştır.

“Cennetin Kraliçesinden İblis Kadına” başlıklı dördüncü bölüm klasik dünyanın sonuyla modern dünyanın ortaya çıkışı arasında geçen bin yıllık zaman zarfını ele almaktadır. Bu dönemde kadının hem ilahlaştırılması hem de şeytanlaştırılması olmak üzere birbiriyle çelişen iki sürecin yaşandığı ifade edilmektedir. Kadının ilahlaştırılmasının sembolü Meryem olurken, şeytanlaştırılması ise en somut anlamda cadı avları histerisi ile ortaya konmuştur. Meryem’in mucizevi nitelikler taşıyan bir örnek kadın olarak itaati, edilgenliği, anneliği ve bekaretin ilahlaştırılmasını temsil etmesinin diğer kadınlar için çelişkili standartlar ortaya koyduğunu ifade eden Holland, Meryem yükselişinin diğer kadınları aşağılamak için bir araç olarak kullanılmasına ve kadınların Meryem gibi olmaya özendiğinde cinselliğini yok sayarak bedel ödemesi gerektiğine işaret etmektedir. Meryem ile birlikte baki-relige büyük önem atfedilmesinin ve kadınların manastır yaşamını seçmesinin kadınlar açısından olumlu sonuçları da olmuştur. Yazar rahibe manastırlarının ilk kez kadınlara anneliğe ve evliliğe karşı kurumsal bir seçenek sunmuş olmasına ve kadınlara bilim ve felsefenin de öğretildiği en önemli eğitim kurumları olmaya başlamasına vurguda bulunmaktadır. Bununla birlikte 13. yüzyıla kadar günah çıkartan, karma kiliselerde yönetici olarak görev alan kadınlar bu tarihten sonra üstün erkek özünün rahiplik görevinin vazgeçilmez koşulu olduğuna karar verilmesiyle bu alanlardan dışlanmışlardır. Yazarın kadının ilahlaştırılması yani Meryem kültü özelinde yaptığı en temel vurgu kadını ilahi bir mertebeye yükseltmenin en az kadını şeytanlaştırmak kadar kadını insanlıktan çıkardığını ve kadının sıradan insan varlığının reddini gösterdiğini ifade etmesidir. Diğer yandan Holland kadına ilahi bir varlık olarak tapınılması ile kadınların yüksek toplumsal statüsü arasında direkt bağlantı kurulamayacağını, bu sebeple Ana Tanrıça kültürlerinin anaerkillik bağlamında yorumlanmasında bu hususun dikkate alınması gerektiğinin altını çizmektedir.

Yazar Orta Çağ’da Bakire Meryem kültürünün yükselişte olduğu zaman diliminde yaşanan cadı çılgınlığını, mizojini tarihindeki en kitlesel histeri ve en ölümcül dönem olarak tanımlamaktadır. Eserde cadı avının ortaya çıkışı gerekli duygusal, ahlaksal ve toplumsal bağlamın ya-

ratılmasına hizmet eden üç faktörün bir araya gelişiyle ilişkilendirilir. Bunlardan ilki cadı avlarının habercisi olan 14. yüzyılın toplumu salgın hastalıklar ve savaşlarla sarsarak bir korku ve kuşku sarmalına itmesidir. İkinci olarak Kilise'nin gerçek sapkınlarca veya sapkın olduğunu düşündükleri tarafından mutlak gerçekliğinin tehdit ediliyor olmasıdır. Son olarak da Hristiyan toplumunun kökleri çok derinde olan mizojinisi bir kadın formunda ihtiyaç duyulan günah keçisi işlevi görmüştür ve cadı avlarını mümkün kılmıştır.

1500 ile 1800 yılları arasında yaşanan dini, entelektüel, toplumsal ve siyasal gelişmelerin mizojiniye etkisini mercek altına alan beşinci bölüm "Ey Cesur Yeni Dünya: Edebiyat, Mizojini ve Modernliğin Yükselişi" başlığını taşımaktadır. Holland eserin bu bölümünde Reformasyon ve güneş merkezli dünya teorisinin ortaya çıkışının Kilise'nin otoritesini sarsması, orta sınıfların yükselişi, bireysel özerklik kavramının doğuşu, boş levha teorisi, liberalizm, bir yazın türü olarak romanın ortaya çıkışı gibi kadınların toplumsal statüsüne doğrudan ya da dolaylı olarak etkisi olan pek çok etkeni incelemektedir. Bu değişim döneminde kadınların okur yazarlık oranları ve eğitimlerine verilen önem artmış, kadını eşinin yol arkadaşı olarak gören yeni bir aile nosyonu gelişmiş ve cinselliğe karşı daha liberal bir bakış açısı yerleşmeye başlamıştır. Aynı zamanda gebeliğin önlenebilir hale gelmesi, kadın yumurtalıklarının keşfedilmesi gibi bilimsel gelişmelerin etkisiyle Aristoteles'ten beri mizojininin en önemli dayanaklarından biri olan biyolojik determinizme meydan okunmuştur. Tüm bu gelişmelere rağmen yazar oldukça isabetli bir değerlendirmeye diğer bütün yargılar gibi mizojininin de değişim dönemlerinde bir reaksiyon olarak güçlü bir şekilde hissedildiğini ifade etmektedir. Modern dünyanın doğuşunun Avrupa'da kadından nefreti tedavülde kaldırmadığını göstermek için 16. ve 17. yüzyıl yazınındaki mizojinist öğelerden örnekler veren Holland dönemin kuşkusuz en büyük edebiyatçılarından olan Shakespeare'in eserlerine ağırlık vermiş, bilhassa şairin kariyerinin zirvesindeyken yazdığı Hamlet ve Kral Lear'da kadın cinselliğine yöneltilmiş mizojinist önyargıları ortaya koymuştur.

Bu dönemle ilgili önemli bir başka vurgu ise mizojininin kendisini orta sınıfın yeni egemen ahlakının kurallarına uydurmak için form değiştirmiş olmasıdır. Yazara göre orta sınıfın sunduğu yeni aile modelinde kadını; kocasının eşi ve çocuklarının annesi, kocasını cinsel açıdan

mutlu etmesi beklenen fakat kendisi için cinsel zevkin önemli olmadığı bir kişi olarak resmeden namuslu ideal eş anlayışı yerleşmeye başlamıştır. Kadınların saf ve namuslu cinsel kurbanlar olarak görüldüğü bu temsilin karşı kutbunda ise kadını cinselliğe doymayan canavarlar olarak yansıtan farklı bir temsil bulunmaktadır. Holland her iki şemayı da örneklendirmek amacıyla 18. yüzyıl başında bireyselciliğin etkisiyle yeni bir edebi tür olarak gelişen ve kadın deneyimlerini o zamana kadar yazın alanında görülmemiş şekilde doğrudan aktaran romana başvurmuştur. Samuel Richardon'un *Pamela* isimli romanının başkahramanı Pamela ile Marquis de Sade'nin *Juliette: Erdemsizliğe Övgü* isimli eserinin başkahramanı Juliette'i karşılaştıran yazar kadına bu iki zıt yaklaşımın edebi yansımalarını ortaya koymaktadır. Orta sınıfın giderek artan gücü ve etkisinin idealleştirdiği cinsiyetsiz kadın ögesi Jean-Jacques Rousseau'nun felsefi ve toplumsal yazılarında da yankılanmaktadır. Rousseau ile birlikte kadının erkeğe göre ikincil konumu yeniden vurgulanmaktadır; fakat bir perspektif değişimi yaşanmış bu defa onun yerini belirleyen Tanrı değil, doğa olmaya başlamıştır. Bu bölümle ilgili göze çarpan en önemli eksiklik Holland'ın Rönesans ile mizojini arasında bir bağlantı kurmamış olmasıdır.

“Viktoryenlerin Sırları” başlıklı altıncı bölümde yazar ilk olarak odağını farklı bir coğrafyaya kaydırmakta, Hindistan ve Çin'de kadın statüsünün Batı toplumlarından farklarını ele almaktadır. Bu noktada yazarın vurgusu hem Çin hem de Hint uygarlıklarında kadının cinsel varlığını tamamen reddeden Batı'daki yaklaşıma zıt olarak kadının cinsel bir varlık olarak kabul görüyor olmasına yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte kadının toplumsal statüsü her iki Doğu toplumunda da erkeğin aşağısında konumlanmıştır. Viktoryen İngiltere'sinde ise süreç tam tersine kadının toplumsal konumu yükseldikçe cinselliğinin yadsınması şeklinde yürümüştür. Bu dönemde yazara göre mizojinistlerin kadın imajı çok eski zamanlardan beri bilinen düalist ve çelişkili anlayışın damgasını taşıyordu. Fakirliğin etkisiyle fuhuşa sürüklenen kadınlar insan türünün dışında varlıklar olarak görülüp aşağılanırken, orta sınıfın saygın kadınları doğuştan getirdikleri sanılan cinsiyet duyarsızlıkları nedeniyle insan türünün en yüksek düzeyine çıkarılarak evcil melekler olarak tanımlanıyordu. Viktoryen dönemde kadının cinsiyeti olmayan melek gibi bir varlık olarak görülmesinin, kadını kadınlığından mahrum bırakarak bir küçük kız çocuğu kültü yaratmak demek olduğunu vurgulayan Holland bunun diğer ucunda kadınların her za-

man küçük düşürülmesinin ve aşağılanması bulduğunu ifade etmektedir. Bu dönemin bir başka özelliği ise hayranlık uyandıran asil ve özverili olma güdüsü ile yaşayan kadın idealini yaratmış olmasıdır. 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen siyasi, hukuki ve bilimsel gelişmelerin sonucunda kadının daha önemsiz rolünü ilahi otoriteye bağlayan Hristiyanlık, entelektüel olarak geri çekilmiş fakat bu kez de kadınla erkek arasında doğal farklılıkları ön plana çıkaran hümanist argüman mizojiniye gerekçe sağlamıştır. Mizojininin Platon'dan beri hiç filozof kıtlığı çekmediğini dile getiren yazara göre 19. yüzyılda Rousseau ve Kant'ın etkisinde kalarak deneyciliğe tepki olarak gelişen Alman romantizmi kadın düşmanı tutumları güçlendirmiştir. Schopenhauer ve Nietzsche'nin ideal kadını Viktoryenlerin evcil melek imajıyla oldukça benzer şekilde masumiyetle bilgisizliğin birleşimidir. Bu imaj daha sonraki yüzyılda Nazi Almanyası'nda da kadınların kaderini etkileyecektir.

Üstinsan Çağında Mizojini başlıklı yedinci bölümde yazar Viktoryen dönemde yaşamış Freud, Darwin, Marx gibi isimlerin mizojiniyi cinsellik üzerindeki fikirleriyle 20. yüzyılı da kapsayacak şekilde etkilediğini ortaya koymaktadır. Eserde Freud'un kadın cinselliğiyle ilgili teorilerinin cinsiyetler arası düalizmi esas alıyor olmasının mizojinik önyargıları bilimsel olarak meşrulaştırmaya hizmet ettiği ifade edilmektedir. Aristoteles'in kadını sakatlanmış erkek olarak görmesine benzer şekilde Freud'un da erkekliği cinsel bir norm olarak alması ve kadın cinselliğini buna göre ölçen bir önermeden hareket etmesi Nazi propagandasının anneliğin kadının tek işlevi ve ideali olduğu savına temel teşkil etmiştir. Yazar eserin bu bölümünde Schopenhauer, Nietzsche ve Weininger gibi filozofları mizojinik bir düalizmi referans alan kadın düşmanı felsefe geleneğine yerleştirmekte ve söz konusu filozoflar ile Hitler'in hem düşüncelerinde hem de yaşamlarındaki kadınlarla yakın ilişki kurma korkusu, belirgin bir antisemitizm, yabancılaşma ve toplumdandan uzaklaşma gibi ortak yanlara dikkat çekmektedir. Bu filozofların Hitler'de yankı bulan görüşlerinin etkisiyle, nasyonel sosyalist rejimde kadınların aşağılanması anneliğe yapılan belirgin vurgu ve namusluluk ile masumiyetin aşırı kutsanması üzerinden ilerlemiştir. Kadınları kadın özgürlüğünden özgürleştirmeyi hedefleyen Nazi ideolojisinden belirgin şekilde ayrılan Marksizmin cinsiyetler arasındaki farklılıkları kaldırmayı ve kadının özgürlüğünü hedeflediğini belirten yazara göre yine de Marksizmin mizojini tarihinde oynadığı rol çelişkilidir. Holland, Marksist ideolojinin cinsel farklılıkları doğanın değil, toplumsal koşulların ürettiğine dair kabulünün kadın özgürlüğünün ancak cinsiyetlerinin önemli yanlarını yadsımları yoluyla sağlanacağına dair fikirleri yerleştirdiğini ifade etmekte ve bu bağlamda Sovyetler Birliği,

Çin, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam gibi komünist ülkelerde makyajın yasaklanması, doğurganlığa limit konulması, zorunlu kürtaj, mini etek giymenin yasaklanması gibi pratikleri kadına dair cinsel farklılıkların yok sayılmasına ilişkin örnekler olarak sunmaktadır. Sağ ve sol kanat totaliter sistemlerin farklılıklarına rağmen mizojinistik duygulara dayanan kadına yönelik aşağılamayı bir kaide haline getirerek benzeştiklerini ifade eden yazar kadının kadın gibi davrandığı için cezalandırılması ile biyolojik rolünü benimseyerek anne olmayı tercih ettiği için cezalandırılması arasında bir fark olmadığını vurgulamaktadır.

Beden politikası başlıklı sekizinci bölümün temel önermesi modern dönemde kadınlara yönelik beden politikalarının mizojininin dışavurumu için yeni bir alan yaratmış olmasıdır. Yazar mizojininin tahakkümünü kadının kendi bedeni üzerinde hak sahibi olmamasına, doğurganlığını denetleyememesine bağlamaktadır. Bu nedenle yirminci yüzyılın ilk yarısında Batı'nın gelişmiş ülkelerinde kadınlar siyasal, sosyal ve hukuksal haklar kazandıktan sonra kadın mücadelesi kendi doğurganlığı üzerinde söz sahibi olabilme hedefine yönelmiştir. Diğer yandan mizojinistler için kadınların kendi doğurganlıkları üzerinde söz sahibi olabilmeleri siyasal haklarını kazanıp seçim sandıklarına gitmelerinden daha tehlikeli olarak görülmekteydi. Bu bağlamda özellikle kürtaj ve doğum kontrolünü kadınlar açısından bir bağımsızlık mücadelesi olarak ele alan Holland bunun mizojinistler tarafından kızgınlıkla karşılandığını ve ABD örneğinde görüldüğü gibi yer yer ölümle sonuçlanan eylemlerle engellenmeye çalışıldığını ifade etmektedir. Sömürgecilik karşıtı hareketler ve mizojini arasında da kadına yönelik beden politikaları açısından bağlantı kuran yazar, sömürgeye direnişin genellikle sömürgeci devletlerin saldırdığı kendi gelenek ve göreneklerini savunmak şeklinde formüle edildiğini belirtmektedir. Bu geleneklerin çoğunun kadına zarar veren ve kadın düşmanı inançlardan oluştuğuna dikkat çekilmekte ve sömürgecilik karşıtlığının klitoridektomi, dul kadınların yakılması, peçe takma zorunluluğu gibi pratiklerin devam etmesine yol açtığı vurgulanmaktadır. Mısır, İran, Pakistan ve Afganistan gibi ülkelerdeki mizojinistik bazı uygulamaların da ele alındığı bölümde İslâm ve mizojini bağlantısına yönelik çözümler ise detaylandırılmamış ve yüzeysel kalmıştır. Holland'ın Batılı ülkelerin dost-düşman seçiminde mizojiniyi "ev içi şiddet" gibi bir aile sorunu olarak ele aldığı ve karışılmaması gereken bir kültürel özellik olarak gördüğüne yönelik saptamaları ise oldukça önemlidir. Yazar bu pragmatizme karşı çıkmakta; kadın hakkını dikkate almayan bir dış politikanın mizojiniye hizmet edeceğini ifade etmektedir.

Eserin sonuç bölümünde mizojininin bugün Batı'da hala canlı olduğunu göstermek için rap müzikteki mizojinist öğelere, kadın cinayetlerine, dilde dolaşımda olan küfürlere dikkat çekilmektedir. Mizojininin kapsayıcı bir açıklama yapmayı zorlaştıracak şekilde çok geniş bir alanda farklı görüntü biçimlerine büründüğünü ifade eden Holland, bunu mizojininin kökeninde biyolojik, cinsel, psikolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasal pek çok öge olmasına bağlamakta ve bir saptama yapmaya çalışmayı Gordion düğümünü çözmeye benzetmektedir. Bir önyargı ve nefret olarak şekillenen mizojininin kökenine ilişkin biyolojik, cinsel, psikolojik analizlerin ve Marksist mizojini teorilerindeki açıklamaların hepsinin bir takım eksikliklere sahip olduğunu ve kapsayıcı olmaktan uzak olduğunu ifade eden yazar cinsiyetler arası farklılığın açıklanması için evrim temelli bir yaklaşımın kullanılmasını önermektedir. Cinsiyet eşitliğinin bedenle aklın ikiye ayrılması ile değil, kadının kendi cinsel farklılıklarını vurgulama ve gösterme hakkına sahip çıkması ile sağlanabileceğini vurgulayan yazara göre mizojini tam da bu hakların sağduyu adına bastırıldığı kültürlerde ortaya çıkmaktadır. Kadın güzelliğine karşı takınılan çelişkili tutumları eleştiren Holland çözüme kadın güzelliğinin yadsınması ile değil, kadın düşmanlığına karşı çıkılması ile ulaşılabileceğini ifade etmektedir.

Mizojini bir kavram olarak adlandırılmasından çok daha önce kadınların olumsuz deneyimlerinin kaynağıydı. Hala da öyle olmaya devam ediyor. Bununla birlikte kadının ötekileştirilmesine, aşağılanmasına, nefret öznesine dönüştürülmesine, insanlığın kıyasına itilmesine bir isim vermiş olmak, onu tanıma ve onunla baş etme yolunda atılmış önemli bir adım. Bu bağlamda değerlendirmeye konu kitap "Mizojini" başlığıyla Türkçe'ye kazandırılmış ilk eser olarak büyük bir öneme sahiptir. Eski Yunan filozoflarından başlayarak Afganistan'daki Taliban rejimine kadar kadına yöneltilmiş nefretin, kadını bir cins olarak bastırmanın, kadını ötekileştirmenin bir önyargı olarak ele alındığı bu kitap mizojininin çoğu zaman oldukça derinde olan köklerini keşfetmek için başarılı bir giriş kaynağıdır. Bununla birlikte belki de yazarın eser henüz tamamlanmadan hayatını kaybetmiş olmasının etkisiyle kitapta bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Örneğin mizojininin "ne zaman" ortaya çıktığı sorusuna kitapta çelişkili cevaplar verilmiştir. İlk bölümde mizojininin doğumu MÖ. 8. Yüzyıla tarihlendirilmişse de kitabın farklı bölümlerinde mizojininin binlerce yıldır sürdüğü, tekerleğin icadı kadar eski olduğu gibi bilgiler de verilmektedir. Yazar mizojininin ilksel kaynağı olarak yaradılış mitlerini ele almakta fakat erkeğin Yaradıcı-Tanrı

formuna dönüşmesinden önce varolan ve yaşamı yaratan unsur olarak kadını ele alan Ana Tanrıça kültlerini kadının toplumsal statüsü ile kadına tapınılması arasında direkt bir bağlantı kurulamayacağını söyleyerek reddetmektedir. Ayrıca mizojininin “nasıl” oluştuğu sorusuna tam da mizojiniyi incelemeye kadının ikincilliğinin doğal kabul edildiği bir tarihten başladığı için tatmin edici cevaplar verildiğini söylemek zor. Belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta eserin ismindeki evrensel tarih ibaresinin okuyucuda yarattığı beklentiyi karşılayamıyor olmasıdır. Hacim olarak kitabın büyük bir kısmında kronolojik bir şekilde Batı’da mizojininin tarihi incelenmektedir. Kuzey Amerika’ya kısaca değinilen bazı bölümleri hariç tutarsak Avrupa’da mizojininin tarihi başlığı eserin içeriğine çok daha uygun düşmektedir. Doğu dinleri ve İslâm mizojinisinin bazı önemli noktalarına işaret etmesine ve Çin, Hindistan, Mısır, Afganistan, İran gibi Doğu coğrafyasından bazı mizojini örnekleri vermesine rağmen eser başlığında taşıdığı evrensel tarih iddiasından oldukça uzak kalmakta, kapsayıcı ve bütüncül bir karşılaştırmalı yaklaşım sunmamaktadır. Yazarın olaylar ve olguları birbirine bağlama konusundaki ustalığına rağmen kimi kısımlarda kitap mizojini örneklerinin yer aldığı bir katalog hissiyatı vermektedir. Bununla birlikte özellikle Batı mizojinisinin sürekliliğini, kendini değiştiren koşullarda kendini yeniden üretebilme yeteneğini, mizojiniyi besleyen kaynakları anlamak ve mizojininin bitmesini sağlayacak yollar üzerine düşünmek için Holland’ın detaylı ve titiz çalışması okunmaya değer bir eserdir.

Kaynakça / References

Berktaş, F. (2016). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın: Hristiyanlıkta ve İslâmiyette kadının statüsüne karşılaştırmalı bir yaklaşım* (6. Baskı). Metis Yayıncılık.